

Neva Martelanc
Sara Perini

ZGODOVINA VASI

Kontovel je staro naselje. Zaradi izredno ugodne lege so tu živeli ljudje že v prazgodovinskem obdobju. O tem pričajo številne najdbe, kot so na primer ostanki treh prazgodovinskih gradišč.

Leta 181 pr. Kr. so Rimljani zgradili Oglej, od koder so prihajali tudi do naših krajev. Iz tega časa je znan fragment kamnitega rimskega žrtvenika bogu Jupitru in še druge najdbe na sedanjem ozemlju vasi, kot so na primer glinaste cevi za vodo, ki so jih našli v bregu nad Miramarom; skozi naravni prehod med Kontovelom in Prosekom pa je vodila rimska cesta, ki je povezovala Oglej s Trstom.

Naslednja stoletja niso pustila sledu o Kontovelu. V začetku 14. stoletja omenjajo mestni statuti grad Mokolan (*castrum Moncolani*), ki je bil pravzaprav le utrjen stolp in so ga zato začeli imenovati tudi *Turn Proseck* ali *torre de Prosecho*.

Kontovel je edina tržaška vas, za katero poznamo točen datum ustanovitve. Na vrhu, kjer je danes vas, se od leta 1315 do leta 1564 omenja obrambni stolp Mokolan, utrjen stolp, ki je bil večkrat prizorišče spopadov med Benečani in Tržačani. Pred tem pa naj bi tu stal utrjen rimski stolp.

V stolpu je bila stalna posadka sedmih meščanov z glavarjem na čelu iz vrst mestnih svetovalcev. Vsi meščani so bili dolžni stražiti stolp od najmanj 4 do največ 15 dni v letu: to so določevali glede na premoženjsko stanje posameznikov.

Tako majhna posadka seveda ni mogla kljubovati beneški vojski in 25. februarja leta 1369 so Benečani tudi zavzeli grad. V njem so ostali do leta 1381, ko so ga - na osnovi mirovne pogodbe - vrnili Trstu. V novi vojni med Benečani in Tržačani pa je bil grad spet prizorišče hudih bojov. Z leti pa je grad izgubljal pomen; zadnjo vest o njem zasledimo 11. julija 1564, ko ga je cesar podelil v fevd Hansu Kobenzlu.

Ohranil se nam je sklep tržaškega mestnega sveta, ki je 30. julija 1413 po nasvetu mestnih sodnikov določil:

“Na določen dan in v določenem kraju so v že omenjenem višjem svetu gospodje sodniki razpravljali o nekaterih zemljiščih s Proseka, ki ležijo okrog

Mokolanske utrdbe ob cerkvi sv. Hieronima. Ta zemljišča bi bila primerna za bivanje Slovanov, ki so prišli in bodo še prišli bivat nad naš okraj. Svojo odločitev so izrazili s kamenčki, ki so jih vrgli v žare. Sprejeli in podpisali so naslednje: gospodje sodniki in občinski upravitelji naj svobodno presodijo in ugotovijo, katera zemljišča ob omenjeni cerkvi so občinska, katera pa ne. Gospodje sodniki in upravitelji naj namesto tržaške občine in v njenem imenu kupijo od lastnikov tista zemljišča, ki niso občinska in ki so primerna za bivanje omenjenih Slovanov. Če jih nočejo prodati prostovoljno, naj se posamezniki prisilijo, da prodajo omenjena zemljišča. Ta zemljišča naj se dajo Slovanom, ki so prišli in bodo prišli tja živeti v prid in korist občine glede na to, kar se bo zdelo bolje gospodom sodnikom in upraviteljem.”¹

Najprej so vas imenovali Sv. Hieronim, leta 1446 pa zasledimo prvič ime Contouel. Kasneje se je poleg vasi na ozemlju Devinskih gospodov razvilo še novo naselje Dlanja vas. Prvi podatek pravi, da je Dlanja vas štela leta 1647 dve hiši; kaj kmalu pa se je zaselek, skupaj s Kontovelom, razširil. H katastrski občini Kontovel spada tudi področje, imenovano Vejna. Zanimiva se nama je zdela Merkujeva razlaga izvora in uporabe tega imena:

“(…) Slovenci rabimo danes romansko ime Vejna, Italijani pa rabijo slovensko ime Monte Grisa, da označimo isti kraj, na katerem stoji (...) trikotniška železobetonska cerkev, posvečena Mariji, kraljici Italije, ki jo je šovinistični tržaški škof hotel v tem kraju, da celo Italijo obvaruje pred (...) nami, to je pred ljudmi, ki so dali v svojem jeziku kraju ime, ki ga (...) Italijani rabijo, mi pa ne (...).

Pojdimo po vrsti in dajmo tej jezikovni zmedi malo luči: slovensko ime tega vrha Vejna sploh ni slovensko, temveč romansko in izhaja iz latinskega apelativa vena = ‘žila’, ki ga vsi prebivalci našega ozemlja, brez jezikovne razlike, oddavna uporabljajo za gorski greben, ki se vzdiguje nad nabrežinskim morjem in se nadaljuje v višavah nad Tržaškim zalivom v notranjo Istro. Imenujejo ga tržaški statuti l. 1421 (...) Toda tristo let za Statuti 1421 so sami tržaški Italijani že rabili za isti kraj slovensko ime Griža. Kdaj in kako je prišlo do te spremembe, ne vem. Gotovo je ta sprememba stara več stoletij (...).

Odkod ime Griža? Z izrazom griža poimenujemo Kraševci in obsoški Slovenci ‘melišče, plaz, kamenit svet’ (...). Za našo Vejno velja še druga ugotovitev: tja so v preteklosti gnali svoje črede Openci in ti niso za kraj rabili tergestinskega imena Vejna, temveč slovensko ime Griža: Openci so gnali na Grižo. In prav od njih so Italijani sprejeli to ime ...”²

Prva leta so bila za novo naselje dokaj razburkana:

- | | |
|------|--|
| 1421 | spori s Prosečani, ki so hoteli vas sežgati; |
| 1424 | Devinski gospodje so se pritožili na višje oblasti, ker je vas že zasedla del devinskega posestva; avstrijski vojvoda Ernest Železni je moral razsoditi ta spor; |

1455-67-78-95 spori s Križani zaradi pašnikov pri Sv. Primožu;
1463 Benečani so zasedli Mokolan in vas požgali.

Zgodovina cerkve

Prvotna cerkev sv. Hieronima je bila pravzaprav kapela. Leta 1338 jo prvič omenjajo statuti stolnega kapitlja. Leta 1622 je cerkev pripadala openski župniji; pod njeno oblastjo je ostala vse do leta 1874. Že od leta 1606 je verjetno imela lastne kaplane, njihova imena pa so nam znana komaj od leta 1702. Cerkev so prvič preuredili leta 1634; posvetil jo je tedanji škof Pompeo Coronini. Leta 1829 pa so jo še podaljšali. Tako kot vas je tudi cerkev širila svoj pomen; leta 1847 je postala kaplanska, leta 1892 pa župna cerkev.

Druga kontovelska cerkvica je Nova cerkvica. To ime je ohranila do danes. Postavili naj bi jo v zadnji četrtini 14. stol. ob sedanji cesti za na Prosek. Zidana je v slogu pozne gotike in njena notranjost je okrašena s freskami.

Kot smo že povedali, je Kontovel do leta 1874 pripadal openski župniji, naslednjega leta pa so Kontovelci zaprosili za lastnega duhovnika in so bili pripravljeni tudi plačati za njegovo vzdrževanje. Oblasti so bile proti, češ da so sredstva za vzdrževanje preskromna. Komaj 24. avgusta 1846 si je to "breme" prevzel tržaški mestni svet in določil, da bo duhovnika vzdrževala tržaška občina. 12. julija 1847 je cesar odločil, da postane Kontovel lokalna kaplanija in 23. aprila 1848 je prevzel posle novi kaplan Jožef Lampe. Leta 1864 je Kontovel postal kuracija, 28 let kasneje, se pravi leta 1892, pa župnija.

Današnje kontovelsko pokopališče so uredili leta 1843. Dotlej so mrtve pokopavali - kot je bilo v navadi - okrog cerkve sv. Hieronima.

Pile so zgradili v šestdesetih letih našega stoletja Pri pilju, na Dlanji vasi in na Hribu. Posvečeni pa so sv. Jožefu, Materi božji in Srcu Jezusovemu.

Leta 1962 so iz dela kontovelske in proseške župnije ustanovili samostojno župnijo za begunsko naselje San Nazario, ki ima sedež v sodobnem Marijinem svetišču na Vejni. Cerkev so posvetili leta 1966; leta 1992 jo je obiskal tudi papež Janez Pavel II.

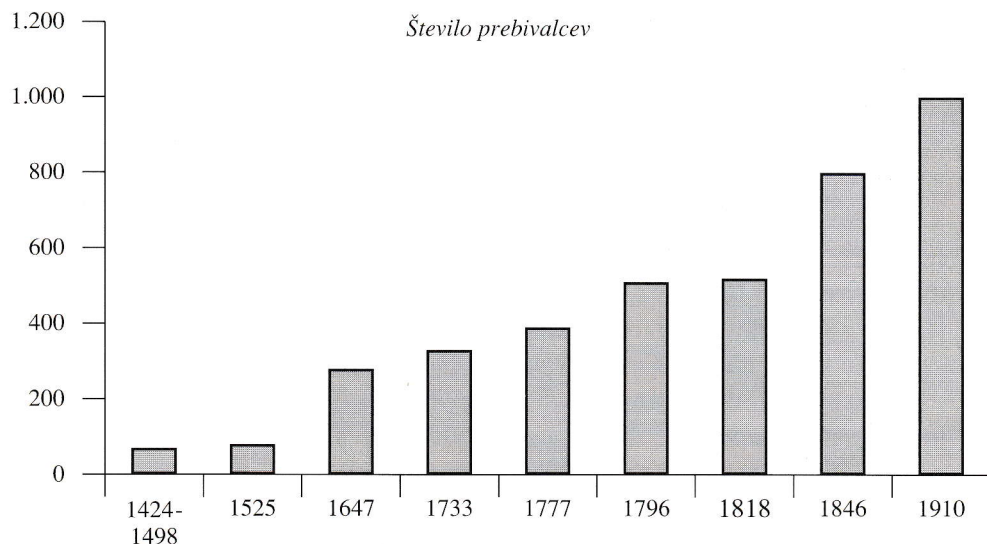
Prebivalstvo

O prvih prebivalcih nimamo nobenega podatka, zato ne moremo vedeti, odkod so se priselili. Prvi seznam imen sega komaj v leto 1450. Slednji nam priča, da ni nihče prišel iz posebno oddaljenih krajev: Jurij iz Grljana, Bartole s Proseka, Maver z Opčin, Ambrož iz Križa, Maver iz Repniča, Jeler iz Sela pri Brestovici, Jurij iz Ribnice; edino za nekega Miklava Skokuliča lahko domnevamo, da je bil bosanski begunec.

Iz imen omenjenih prebivalcev so se potem razvili priimki, ki so jih na Kontovelu imeli že vsi leta 1525.

Koliko pa je bilo Kontovelcev v preteklosti? Za prve čase je seštevek le približen, če pa računamo, da je imela nekoč družina približno 5 članov, lahko sklepamo sledeče:

1424-1498	na Kontovelu 14 družin - 70 prebivalcev
1525	15 družin - približno 75-80 prebivalcev
1647	56 družin - približno 280 prebivalcev
1733	84 družin
1777	395 prebivalcev (to je tudi prva točna izpričana številka)
1796	511 prebivalcev
1818	518 prebivalcev
1846	801 prebivalec
1910	1003 prebivalci



Po letu 1910 se je začelo hitro demografsko upadanje - nedvomno je bilo to tudi posledica prve svetovne vojne. Med obema vojnama se je iz političnih razlogov precej Kontovelcev izselilo v Jugoslavijo, po drugi svetovni vojni pa je nastopila ekonomska emigracija, usmerjena predvsem v Avstralijo.

Porast prebivalstva v letih 1950 do 1970 pa gre pripisati predvsem nastanku begunskega naselja in priseljevanju neslovenskih družin.

Gospodarstvo

Zaradi hitrega demografskega razvoja vasi so se morali Kontovelci že zgodaj zaposliti izven družinskega kmečkega gospodarstva. Že v davnih časih je bilo vino-

gradništvo pomemben posel. O tem priča spor med Prosečani, Križani, Kontovelci in Tržaško občino, ki je trajal od 15. do 17. stoletja. Leta 1491 je Tržaška občina izposlovala od cesarja Friderika III. prepoved, da bi kmetje omenjenih vasi *pašnali* (rigolali) svoje vinograde, ker so pri tem zanemarjali tiste meščanske, ki so jih bili dolžni obdelovati (cesarska diploma z dne 22. aprila 1491). Kljub cesarjevim in mnogim novim prepovedim so kmetje naprej urejevali nove vinograde. Spor se je nazadnje končal v njihov prid, ko so se obrnili na vlado v Gradec. Ta je z dvema razsodbama (iz let 1659 in 1669) obsodila Tržaško občino na povračilo škode, ki jo je povzročila kmetom, ko je dala porezati njihove nasade.

Na Kontovelu so poleg trt gojili tudi oljke. Katastrski popis iz leta 1827 omenja, da so se Kontovelci z marljivostjo posvečali vinogradništvu, glavnemu viru dohodkov. Kar se tiče kvalitete vina, pa avtor popisa pravi "*(...) ed aggiungerei che il vino terrano è qui di cattivissima qualità, non addattato al commercio e che quello delle vigne è rinomato per la sua bontà sotto il nome di Prosecco (...).*" Isti popis omenja, da so istega leta na Kontovelu pridelali 200 litrov olja.

Važen posel je bila sprva tudi ovčjereja, ki jo je nato popolnoma izpodrinila govedoreja. Zgovoren je podatek iz leta 1499 o neki družini, ki je imela kar 128 ovc.

Delo na polju je počasi upadalo in Kontovelci so se preživljali z delom v mestu: začeli so se zaposlovati kot dninarji pri premožnih družinah, kot nosači - fakini v luki, kot kamnarji - šaližarji na tržaških ulicah in kot zidarji. Iz katastrskega popisa (1827) izvemo, da so se prebivalci Kontovela ukvarjali tudi s prodajo kamna za balast in s pomorskim prevažanjem klesanega kamna. Dekleta in ženske so se ukvarjale predvsem s prodajo mleka, hrena, peteršilja in raznih dišav.

V drugi polovici 19. stoletja je ribolov doživel velik razmah. Ta dejavnost je postala dobičkonosna. Takrat so se nekateri vaščani odločili za poklic ribiča, kar je bila prej le sezonska dejavnost. Ribe so v glavnem prodajali v Trst, nekaj pa tudi po okoliških vaseh. V obdobju med dvema vojnama je velik del ulova šel v izolsko tovarno Ampelea. Prve podatke o ribištvu kot glavnem viru dohodkov zasledimo že leta 1843.

Šolstvo in prosvetno delo

Ustanovitev prve osnovne šole za kontovelske in proseške otroke sega v konec 18. stoletja. Takrat je Avstrijskim deželam vladala Marija Terezija, leta 1740 je nasledila očetu Karlu VI. in vladala do leta 1780. Z namenom, da oblikuje absolutistično državo, je uvedla mnoge reforme, ki so predvidevale pomembne spremembe tudi na šolskem področju. Leta 1774 je bila uzakonjena splošna šolska uredba, ki je uvedla splošno šolsko obveznost za otroke od 6. do 12. leta starosti in ustanovitev državnih šol. Namen obveznega osnovnega šolanja je bil predvsem razširitev znanja nemškega jezika, izhodišče pa je bil vsaj začetni pouk v materinem jeziku. Med drugim je zakon iz leta 1774 predvideval tudi ustanovitev trivialk,

podeželskih enorazrednih osnovnih šol z osnovnim učnim programom (branje, pisanje, računstvo in verouk).

Kontovelcem in Prosečanom je bila dana možnost osnovnega izobraževanja komaj po februarju leta 1795. Za učitelja je bil imenovan Giuseppe Montanelli, za šolsko poslopje pa so določili hišo Andreja Lukše na Proseku, ki je bila sicer potrebna popravil. Za šolo na Proseku, oziroma za nujne ukrepe proti nepismenosti otrok, se je bil že leta 1784 potegoval baron Pietro Antonio Pittoni, tržaški policijski ravnatelj in kasneje okrožni glavar. Oblasti se niso kaj dosti zmenile za usodo proseških in kontovelskih otrok. Leta 1793 pa so sami vaščani Proseka in Kontovela vložili prošnjo na tržaški mestni magistrat za ustanovitev javne šole za svoje otroke. Obiskovanje proseške trivialke je bilo skromno, kar je veljalo tudi za druge okoliške šole. Pittoni je to stanje pripisoval bodisi nesposobnosti in nemarnosti učiteljev bodisi socialnim in gospodarskim razmeram prebivalstva. Slednje je moralo kljubovati revščini, ki je prisilila tudi otroke k delu. Lahko ugibamo, da je bila še leta 1879 večina prebivalstva nepismena, saj se je 36 Kontovelcev, lastnikov ribiških plovil, pri obvezi, da bodo z raboto sodelovali pri gradnji pristana v Čedadu, podpisalo s križem.

V začetku 19. stol. so se v naših krajih zvrstili pomembni dogodki, predvsem nekajletna oblast Francozov. Njihov prenovitveni zagon se je odražal tudi v šolstvu. Avstrijsko Primorje je postalo del Ilirskih provinc, ki jih je ustanovil Napoleon oktobra leta 1809 po podpisu mirovne pogodbe s Habsburžani. Ilirske province so poleg dežel, ki jih je Francozom odstopila Avstrija (Primorje, Kranjska, zahodna Koroška in Hrvatska na desnem bregu Save), vključevale še ozemlja beneške Istre, Dalmacije in Boke Kotorske, ki so bila v njihovi oblasti že leta 1805, ter Dubrovniško republiko, ki so jo zasedli in leta 1808 priključili Italijanskemu kraljestvu. Leta 1810 so Ilirskim provincam priključili še Vzhodno Tirolsko (z Lienzom) in naslednje leto podrobneje določili mejo proti Avstriji. Maršal Marmont, ki je bil takrat na čelu novonastale francoske politično-upravne enote, je spomladi leta 1810 začel preurejati šolski sistem. Za šole prve stopnje in za učitelje bi po posebnem dekretu že sredi leta 1810 morale skrbeti občine. Ker pa tega niso zmogle, so bile šole finančno na slabšem, saj so izgubile tiste vire vzdrževanja, ki so jih imele v avstrijski dobi.

Načrt za reorganizacijo šolstva je predvideval zamenjavo trojnih oblik osnovne šole (trivialk, glavnih šol in normalk) z enotno štirirazredno osnovno šolo in je določal izobraževanje v domačem, deželnem jeziku na osnovni šoli in na nižjih srednjih šolah (gimnazijah in kolegijih). Dotlej je slovenščina služila v glavnem kot sredstvo za poučevanje nemščine v krajih, kjer je bila materin jezik otrok. Izvajanje tega načrta je otežkočalo pomanjkanje slovenskih učnih moči in šolskih knjig.

Za kontovelsko vaško skupnost pa je francosko obdobje pomembno, saj je leta 1809 dobila samostojno šolo. Na Kontovelu je takrat poučeval župnik Thomas Fischer, avtor dokumenta, ki nam posreduje ta podatek. Leta 1816 se je namreč

pritožil avstrijskim oblastem, da ni za leto 1809, ko je pod francoskimi oblastmi poučeval na šoli na Kontovelu, dobil nobenega plačila, čeprav je po vrnitvi Avstrije nadaljeval s poučevanjem. Ni jasno, kdaj je nadaljeval s poučevanjem kontovelskih otrok, gotovo pa je, da je leta 1817 kontovelska šola delovala in bila do leta 1830 v rokah učitelja in župnika Thomasa Fischerja. Iz urnika, sestavljenega leta 1829, lahko razberemo, da je bila na Kontovelu tudi nedeljska šola (te so bile ustanovljene leta 1815), namenjena mladim med 10. in 15. letom.

Leta 1846 je odlok cesarskega namestništva v Trstu določil materinščino za učni jezik osnovnih šol. Leta 1848 pa je materinščina postala uradni učni jezik; slovenščina je bila torej na tržaškem podeželju uradno priznana.

Leta 1853 je Tržaška občina zgradila novo enonadstropno šolsko poslopje za skupno proseško – kontovelsko šolo. Ob njej je bil vrt, ki je služil za praktičen pouk kmetijstva. Od takrat so kontovelski otroci hodili v šolo na Prosek, razen med šolskim letom 1916-17, ko so skupaj s Prosečani obiskovali šolo v Barkovljah. Šola na Proseku je bila namreč zaprta, ker so vanjo vselili vojaško bolnišnico.

Proti koncu 19. stoletja se je povečalo število otrok, ki so redno obiskovali šolo. Tržaška mestna uprava je s šolskim letom 1881/82 začela izdajati statistike učencev in sezname učiteljev ljudskih šol. Takrat je bilo na proseški šoli, ki je iste leta postala štirirazrednica, vpisanih 285 učencev.

Po zgledu delovanja Slavljanskega društva v Trstu, ki je nastalo po revolucionarnem letu 1848, in Slavljanske čitalnice, ustanovljene leta 1853 v Trstu, so v tem obdobju tudi na Kontovelu začutili potrebo po ustanovitvi lastne čitalnice in po taboru, kjer bi odmevali slovenska beseda in pesem. Od leta 1860 postaja torej slovensko kulturno prizorišče živahnejše.

- 1889 začetki prosvetnega dela segajo v leto 1889 – točneje v leto 1890, ko so ustanovili pevsko društvo DANICA, v okviru katerega so v naslednjih letih nastali še dramska skupina, tamburaški zbor (ustanovitelj in zborovodja je bil Barkovljan Riko Pertot) in knjižnica
- 1899 ustanovitev Bratovščine Presvetega Rešnjega Telesa
- 1900 ustanovitev Gospodarskega društva Kontovel
- 1906 nastane Konsumno in posojilno društvo
- 1908-1913 v vasi deluje knjižnica Akademskega ferialnega društva Balkan – to so na Kontovelu ustanovili tržaški višješolci iz Ferialnega društva Balkan;
ob izbruhu prve svetovne vojne zamre vse delovanje; člani Gospodarskega društva drug za drugim odhajajo na fronto. Že leta 1917 pa se na Kontovelu začne prebujati življenje s ponovnim odprtjem knjižnice, ki neprestano rase.

Po razpadu Avstro-ogrskega cesarstva, oziroma po koncu prve svetovne vojne, se je geopolitična slika Evrope spremenila. Naši kraji so z rapalsko pogodbo leta 1920 pripadli Italiji. Prvi znaki nestrpnosti do vsega neitalijanskega so se pokazali, še predno je leta 1922 fašizem prišel na oblast. Raznarodovanje je postalo del državne politike. Za živahno kulturno življenje, ki se je dotlej razvijalo na Kontovelu, in za slovensko šolstvo ni bilo več prostora. Giovanni Gentile, minister za šolstvo med prvo fašistično vlado, je bil pobudnik šolske reforme, ki je med drugim določala, da se v šolskem letu 1923-24 uvede v prve razrede neitalijanskih osnovnih šol italijanščina kot učni jezik, v naslednjih letih pa postopoma v višje razrede. Na prošnjo staršev so bile možne tudi dodatne ure slovenščine, ki pa so jih leta 1925 ukinili.

1919-1924	socialistično usmerjeni Ljudski oder
1898-1942	Pogrebno društvo Arimatej
1922	Mladinski pevski krožek
1924-1925	Pevsko društvo Kontovel
	Mladinsko društvo Danica
1926-1927	Mladinsko društvo Ladja
oktober 1927	Delavsko in posojilno društvo

Skupaj s Prosekom so delovali še:

1897-1907	Podružnica kmetijske vrtnarske družbe za Trst in okolico
1906	Proseško-kontovelska posojilnica in hranilnica
1907	Vzajemno društvo za zavarovanje goveje živine za vasi Prosek, Kontovel in Devinščino
1911	Olepševalno društvo za Prosek-Kontovel in njiju okolico in podružnica Družbe sv. Cirila in Metoda za Prosek, Kontovel in Zgonik

Vsa ta društva so bila ukinjena, najkasneje leta 1927.

“Poleg izrednih zakonov, ki so prizadeli vso napredno italijansko javnost, so bili za obstanek slovenske in hrvaške skupnosti usodni sklepi tajnikov fašistične stranke iz obmejnih pokrajin, sprejeti na konferenci v Trstu 12. 6. 1927. Sklep so uradno potrdili pokrajinski prefekti in Mussolini. Konferenca fašističnih voditeljev je ugotovila, da so *slovanski učitelji, slovanski duhovniki, slovanska društva in drugo anahronizem in anomalija v deželi, ki je bila anektirana*. Iz te ugotovitve je izvirala zahteva, da se obmejne pokrajine naglo vsestransko poitalijančijo, da se odpravijo še zadnji razredi slovenskih šol, zadnja društva, slovenski časopisi itd. in da postane slovenski jezik le narečje, ki naj bi se pod vplivom italijanskih mest spremenil v *italijansko narečje*.”³

Ukinitev slovenskih šol je pomenila tudi prisilno premestitev ali odpustitev učiteljev. Večina učiteljev, ki je v prejšnjih letih poučevala kontovelske in proseške otroke, se je izselila v Jugoslavijo. Mladino in otroke so skušali vključiti v množične fašistične organizacije (Balilla za dečke, Piccole Italiane za deklice ...). Leta 1926 so na Proseku ustanovili italijanski rekreacijski zavod in vrtec, naslednjega leta pa so ukinili še zadnje slovenske razrede na Proseku; zadnja dva slovenska učitelja sta bila Edvard Sosič in Martin (Davorin) Furlan. Istega leta je na Proseku nastala celica tajne organizacije Borba, ki je med drugim tudi požgala rekreacijski zavod, leta 1928 pa proseško osnovno šolo.

Po kapitulaciji Italije je jeseni leta 1943 Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo izdal okrožnico, s katero je naročil narodnoosvobodilnim odborom, naj v primorskih vašeh odprejo šole. Na Proseku in Kontovelu je bilo to zaradi sovražnikove prisotnosti nemogoče. Vsekakor je Kontovelpcem, kljub stalnemu nadzoru nemških vojakov, uspelo organizirati ilegalni pouk. Na Kontovelu sta za pouk poskrbeli Marija (Marica) Starc - Majda in Ljudmila Štoka - Plava. Sedež šole je bil na domu Marije Starc, ki je začela s poukom spomladi 1944 in kljub krajsi prekinitvi poučevala do jeseni 1945. Takrat se je pouk spet javno začel v šoli na Proseku.

V prvem povojnem šolskem letu (1945-46) zavezniška oblast ni nadzorovala šole. Zato so 11. julija 1946 učitelji prejeli obvestilo, da je šola nepriznana. V šolskem letu 1946-47 je šola na Proseku začela delovati pod zavezniško vojaško upravo in bila priključena didaktičnemu okrožju Opčine. Na šoli je tedaj potekal tudi večerni tečaj slovenščine.

Pevsko društvo Danica

Po ustnem izročilu velja, da je bilo Pevsko društvo Danica ustanovljeno leta 1889, po vesteh tržaške Edinosti pa razberemo sledeče:

“(…) kakor se nam javlja od gotove strani, se snuje v okolici novo pevsko društvo in sicer na Kontovelu (…)” (1.2.1890)

Naslednja vest pa pravi:

“(…) Čitalo se je dne 1. februarja v cenjenem Vašem listu, da sem se porodila. To veselje šinilo je našim vrlim vaščanom do srca in vsi mi voščijo najboljših uspehov (…)” (5.3.1890)

Na prvem pripravljalnem sestanku se je v zbor vpisalo 60 oseb, izvoljen pa je bil tudi začasni odbor. Pripravljalni sestanek je bil 4. marca 1890, ker do tedaj oblasti še niso potrdile pravil in niso mogli sklicati uradnega občnega zbora. Cesarsko kraljevo namestništvo je potrdilo pravila 18. maja istega leta, 5. junija pa je imelo pevsko društvo svoj prvi občni zbor.

18. januarja 1891 se je društvo prvič predstavilo domači publiki v prostorih gostilne Štoka na Kontovelu. Na sporedu so bili nagovor predsednika, nastop

pevskega zbora, deklamacije in veseloigra v enem dejanju "Muteč"; sledil je ples. Tej prvi prireditvi pevskega društva Danica je sledil tudi poslanec Nabergoj.

V naslednjih letih je pevsko društvo Danica prirejalo letno vsaj eno prireditev, ki so jo izvajali bodisi na Kontovelu kot po drugih slovenskih vaseh.

Največji kulturni dogodek na Kontovelu je bila slavnostna otvoritev velike dvorane. Ta važni dogodek je Edinost takole opisala 25. aprila 1905:

"(...) dne 24. t.m. na velikonočni ponedeljek, so na Kontovelu slavnostno otvorili prostorno in krasno dvorano, ki so jo sezidali požrtvovalni in za probujo svojih sovaščanov neumorno delujoči g. Jaka Štoka (...) prosvetna dvorana je bila nabito polna (...)"

Člani društva Danica so redno delali in uprizarjali bolj ali manj zahtevna dela od leta 1905 do 13. aprila leta 1914, ko so odigrali trodejanko Frana Milčinskega Cigani, zadnjo uprizoritev pred prvo svetovno vojno. Vse kulturno delovanje je takrat popolnoma zamrlo. Po vojni se je pevsko delovanje društva obnovilo, leta 1919 pa se je pevsko društvo vključilo v prosvetno organizacijo Ljudski oder.

Ljudski oder

Kmalu po prvi svetovni vojni so po vseh slovenskih vaseh na Tržaškem začeli ustanavljati kulturno-prosvetna društva, ki so bila povezana z Ljudskim odrom v Trstu in so bila socialistično usmerjena. Na Kontovelu so 15. junija 1919 ustanovili kulturno društvo Ljudski oder. Med ustanovitelji je bil tudi domačin Ivan Regent (1884-1967). Delovanje tega društva - predvsem dramskega odseka - se je takoj razmahnilo.

Kulturno društvo Ljudski oder so fašistične oblasti razpustile že leta 1924. Ljudsko prosvetno življenje se je v okrnjeni obliki še nadaljevalo. Tako so na binkoštno nedeljo, 8. junija 1924, domači igralci pripravili Jurčičevega Domna, narodno igro s petjem.

Ko je bil Ljudski oder nasilno razpuščen, so se domačini odločili, da ustanovijo Pevsko društvo Kontovel (ustanovni občni zbor je bil 20. julija 1924). Mladi rojak in glasbenik Danilo Danev je skušal obnoviti zbor. To mu je za nekaj časa tudi uspelo, a nazadnje so ga fašisti pretepli, zaprli in ga nato konfinirali v Južno Italijo. Tudi to društvo je bilo kmalu razpušчено. Od 15. februarja 1925 je na Kontovelu in na celem primorskem ozemlju zavladal prisilni kulturni molk, ki je trajal do konca druge svetovne vojne.

Kulturno delovanje po drugi svetovni vojni

1945	Prosvetno društvo Ivan-Vojko
1959-1960	ustanovitev Prosvetnega društva Prosek-Kontovel
1967	Športno društvo Kontovel
1967	poimenovanje moškega zbora Vasilij Mirk

1970	Amaterski oder Jaka Štoka
1978	Mladinski krožek Prosek-Kontovel
	Otroški pevski zbor
1980	Ženski pevski zbor

Važen prostor na Kontovelu je sedež Gospodarskega društva. Leta 1980 so s prostovoljnimi delom posodobili dvorano in jo priredili za športno udejstvovanje (košarkarsko in odbojkarsko igrišče).

Povojno dramsko delovanje bi lahko razdelili na tri obdobja:

- a) že nekaj tednov po vojni so pričeli na Kontovelu obnavljati dvorano, ki jo je nemški okupator uporabljal kot skladišče. Iz tajniških zapiskov razberemo, da so imeli 18. avgusta 1945 ustanovni občni zbor prosvetnega društva "Ivan - Vojko", ki je združevalo vasi Prosek in Kontovel.
- b) leto 1948 je leto razkola med tako zvanimi titovci in kominformisti ali stalinisti, ki je prizadel kulturno življenje; nastali sta dve prosvetni društvi.
- c) šele leta 1960 je na pobudo mladih prosvetnih delavcev ponovno oživila dramska dejavnost - med letoma 1959-60 so namreč ustanovili Prosvetno društvo Prosek-Kontovel. Hud udarec pa je obe vasi prizadel leta 1963, ko sta ostali brez primerne prostora za javno nastopanje, saj je leta 1951 sodišče v Trstu razsodilo, da mora prosvetno društvo Ivan-Vojko najkasneje do 5. avgusta 1951 zapustiti prostore prosvetnega doma na Proseku. Te prostore so dodelili italijanski organizaciji Opera asili infantili. Leta 1963 pa so morali zapreti tudi kontovelsko dvorano zaradi neustreznosti prostorov. Prireditve so se uspešno nadaljevale, saj je leta 1962 Slovenska prosvetna zveza nagradila PD Prosek-Kontovel kot svoje najaktivnejše društvo. 7. januarja 1966 so slovesno otvorili nove prostore Kulturnega doma na Proseku, do takrat pa so se prireditve vršile v kinodvoranah na Proseku in Kontovelu. Da bi se dramsko udejstvovanje še bolj razvilo, je dramska skupina Prosvetnega društva ustanovila leta 1970 samostojno društvo Amaterski oder Prosek - Kontovel.

OPOMBE

- 1 Izvirno besedilo: "Die et loco predictis et in majori consilio antedicto facta proposta per dictos Dominos judices supra facto terrenorum quorundam de Prosecho positorum citra Castrum Moncolani juxta Ecclesiam S. Jeronimi habilium pro habitatione sclavorum qui venerunt et venient habitatum supra nostrum districtum, positoque partito ad pissides cum balotis, captum et firmatum fuit: quod remaneat in libertate et discretionem Dominorum Judicum et Provisorum Comunis de videndo quae terrena sita apud dictam ecclesiam sint comunis, et quae non. Et illa quae non erunt Comunis et erunt habilia pro habitatione dictorum sclavorum emanant per dictos Dominos Judices et Provisores ementes illa vice et nomine comunis Tergesti a personis quarum dicta terrena sunt. Et cogantur dictae personae ad vendendum dicta terrena, si illa sponte sua noluerunt vendere et dentur dicta terrena dictis sclavis qui venerunt et venerint illi habitatum cum emolumento et utilitatem Comunis, secundum quod dictis Dominis Judicibus et provisoribus melius videretur." Kandler, Pietro, *Codice Diplomatico Istriano*, vol. IV, Anni 1400-1499, Ed. Tipografia Riva S.p.a., 1986.
- 2 Merkù, Pavle, *Imena naših krajev*, Trst, Mladika, 1987.
- 3 Kacin Wohinz, Milica, *Slovinci v Italiji med dvema vojnama*, Zgodovina Slovencev, Ljubljana, Cankarjeva založba 1979, str. 717.

VIRI

- Merkù, Pavle, *Imena naših krajev*, Trst, Mladika, 1987;
- Sluga, Meta (ed), *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1979;
- Bufon, Milan – Kalc, Aleksej (eds), *Krajevni leksikon Slovencev v Italiji, Prva knjiga Tržaška pokrajina*, Trst, Založništvo tržaškega tiska, 1990;
- Volpi Lisjak, Bruno, *Slovensko pomorsko ribištvo skozi stoletja. Od Trsta do Timave*, Trst, Mladika, 1995;
- Merkù, Pavle, *Il "Libro di perticationi" del Notaro Giusto Ravizza (1525): il testo e l'analisi dei nomi personali, di istituzioni e luoghi*. Trieste, Editoriale - Založba Devin, 1994;
- Šola in čas ob 200-letnici osnovnega šolstva na Proseku in Kontovelu in ob poimenovanju šole po Avgustu Černigoju, Prosek – Kontovel 1995;
- Pertot, Marjan, *100 let dramskega delovanja na Proseku in Kontovelu 1878-1978*, Prosek – Kontovel, "Amaterski oder Prosek – Kontovel" 1978;
- 80-letnica ustanovitve pevskega društva "DANICA" na Kontovelu (1889 – 1969), Prosek – Kontovel, Prosvetno društvo, 1969;
- Letna poročila Prosvetnega društva Prosek – Kontovel (1961-1968);
- Operato d'Estimo catastale della Comune di Contovello 1827*;
- Proslava 25. obletnice osvoboditve*, Trst, S.P.D. Prosek - Kontovel.